

3. Вішнікіна Л. П., Самойленко В. М., Федій О. А., Лисиця О. С. Розвиток емоційного інтелекту учнів у процесі компетентнісного навчання географії. Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. Випуск 27. С. 49–53. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.247027>

ДО ПРОБЛЕМИ УКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОВІДКОВОГО СЛОВНИКА «АНТРОПОТОПОНІМНА КАРТИНА СВІТУ»

М. Р. Влах

myroslava.vlakh@lnu.edu.ua

*кафедра економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія
Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів*

Укладання короткого словника-довідника антропотопонімів на загальногеографічній карті світу умотивоване потребою розширення загальнонаукового і культурного кругозору учнів, студентів та усіх охочих знаннями з історії географічних відкриттів і досліджень. Історія географічних відкриттів – це не тільки календарні дати, географічні об'єкти, а й люди, одержимі хто пізнанням нового, хто релігійними переконаннями, хто славою, а хто грошима. Їхнє подвижництво, пасіонарність сформували сучасну просторово диференційовану антропотопонімну картину світу як сукупність назв географічних об'єктів на честь першовідкривачів, дослідників, завойовників.

Застосування антропонімного підходу до вивчення загальногеографічної карти Світу поглиблює знанневий, діяльнісний, оцінно-ціннісний компоненти навчально-пізнавальної діяльності як учнів загальноосвітніх навчальних закладів, так і студентів географічних факультетів закладів вищої освіти. Курс «Географії» базової середньої школи передбачає вивчення географічного назовництва у таких розділах: «Розвиток географічних знань про Землю» (6 кл.), «Відкриття, дослідження та освоєння материків» (7 кл.), «Географічні відомості про територію України в минулому, імена її дослідників» (8 кл.), «Формування території України» (8 кл.), «Політична карта світу» (8 кл.), а також загальної середньої освіти – «Загальні закономірності географічної оболонки Землі», «Загальні суспільно-географічні закономірності світу» (9–10 кл.).

У вищій школі антропонімний підхід до вивчення загальногеографічної карти Світу безпосередньо застосовується у викладанні навчальної дисципліни «Історія географічної науки з основами наукової комунікації», підготовленої на кафедрі економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія ЛНУ імені Івана Франка відповідно до освітньої програми підготовки бакалавра з природничих наук за спеціальністю 106 Географія, а також навчальної вибіркової дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Геоісторична компонента в шкільній освіті» в рамках освітньої програми підготовки магістра з предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія).

Розуміння етимології антропотопонімів, знання обставин їхнього виникнення необхідні також для засвоєння програмового матеріалу з курсів «Загальне землезнавство», «Фізична географія континентів і океанів», «Регіональна економічна і соціальна географія», «Географічне країнознавство», «Політична географія світу» та ін.

Вивчення антропонімної географічної номенклатури у контексті її лексико-семантичного значення є важливим дидактичним прийомом, який розширює і підвищує пізнавальні можливості учнів і студентів через встановлення асоціативних зв'язків, побудову відповідних асоціативних рядів, головними елементами у яких є реальні географічні об'єкти, історичні умови номінації об'єктів, суб'єкти номінації (першовідкривачі, дослідники, завойовники).

Історія географічних відкриттів належить до *подієвої історії* – напряду історіографії, який зосереджується на вивченні подій та їхньому впливі на розвиток суспільства. Для подієвої історії характерний *хронологічний підхід* (вивчення подій з акцентом на причиново-наслідкові зв'язки), *нарративна форма* представлення матеріалів (події описуються з акцентом на дії та мотивацію людей).

Подієва історія географічних відкриттів достатньо висвітлена у наукових і науково-популярних літературних та картографічних працях [2]. Позаяк Великі географічні відкриття були зумовлені системною дією суспільно-географічних (історико-географічних, соціально-економічних, політико-географічних, геополітичних) та науково-теоретичних чинників, а вплив відкриттів зберігає й донині соціально-економічна і політична організація світу, для їхнього аналізу, окрім подієвості, необхідно застосовувати системний підхід.

Системність історико-географічних досліджень передбачає аналіз антропотопонімів в історичному і культурному контекстах, тобто застосування підходу історико-культурної топонімії. *Історико-культурна топонімія* – це напрям топонімії, який вивчає походження, значення та еволюцію назв в історико-культурному контексті. Головними завданнями історико-культурної топонімії є визначення походження та етимології географічних назв, з'ясування зв'язку між назвами місць та історичними подіями, історичні зміни географічного назовництва.

Антропотопонімічні дослідження допомагають розкрити культурні та історичні взаємозв'язки, реконструювати минулі політичні, військові, економічні, соціальні, культурні події та процеси, що відбувалися в тому чи тому регіоні, розкрити їхній вплив на сучасність. Антропотопонімія, як і загалом топонімія, має практичне значення для географів, істориків, культурологів, політологів та фахівців інших дисциплін, які цікавляться історико-культурною спадщиною, питаннями адміністративно-територіального устрою, встановлення і зміни державних кордонів, формування регіональної і національної ідентичності (тожсамості), збереження і відновлення культурної самобутності корінних народів.

Позаяк події є лише поверхневим виявом глибинних структурних процесів, в антропотопонімічних дослідженнях необхідно враховувати напрацювання й

таких новітніх напрямів історичної науки як *структурна історія*, що досліджує економічні і соціальної відносини певного періоду, *транснаціональна історія*, що вивчає взаємозв'язки між народами, культурами, державами, які перетинають національні кордони.

Науково-теоретичні і методологічні засади антропотопонімічних досліджень зумовлюють структуру підготовленого словника періоду Великих географічних відкриттів і досліджень. Словник-довідник антропотопонімів на загальногеографічній карті світу складається з трьох частин. У першій частині розкрито сутність антропотопонімного підходу до вивчення загальногеографічної карти світу, що передбачає використання таких спеціальних методів: *етимологічний* (визначення походження назви географічного об'єкта, а саме з'ясування, кому воно присвячено); *історико-географічний* (аналіз причин, обставин та умов виникнення антропонімного топоніма); *лінгвістичний* (подання чужомовних власних номінацій відповідно до правил національної мови); *динамічний* (зміна географічних назв упродовж історичного часу); *просторовий* (поширення і взаємопов'язаність топонімів).

Розкрито змістову спільність і відмінність понять *терміни* і *географічна номенклатура* (терміноїди), які формують вербальну мову географічної науки [1].

Здійснено типізацію антропотопонімів за *об'єктами номінації* (природно-географічні, суспільно-географічні з подальшою конкретизацією), *хронологією географічних відкриттів і досліджень* (XV–XVII ст., XVIII–XIX ст.), *перебігом колонізаційних процесів* (первинне назовництво незаселених територій, первинне колонізаційне назовництво, вторинне колонізаційне назовництво), *мовою походження, просторовим поширенням*.

Висвітлено також сучасні тенденції географічного назовництва, пов'язані з подоланням набутого європоцентризму, розвитком постколонізаційного мислення в гуманітарній сфері загалом. Позаяк антропотопонімна картина світу сформувалася головно в період домінування колоніальних імперій XVI ст. – першої половини XX ст. (португальської, іспанської, французької, англійської) важливими стають проблеми деколонізації географічного назовництва, вживання екзо- чи ендотопонімів, використання паралельних назв, аналогового назовництва. Ці проблеми можуть висвітлюватися в рамках таких начасних міждисциплінарних наукових напрямів: колоніальна географія (англ. *Colonial Geography*), постколоніальна географія (англ. *Postcolonial Geography*), географія корінних народів (англ. *Geography of Indigenous Peoples*), духовна географія (англ. *Spiritual Geography*).

Друга частина словника-довідника – це спеціалізований, навчально-довідковий газетир антропотопонімів епохи Великих географічних відкриттів, який ознайомлює з найважливішими відантропонімними топонімами на честь першовідкривачів і дослідників (гідронімами, оронімами, ойконімами, хоронімами, політонімами) в розрізі окремих континентів та океанів. *Газетир* (англ. *gazetteer*) – абетковий перелік географічних назв із зазначенням місць розташування об'єктів, яких ці назви стосуються, часто з додатковою інформацією. Перевагами газетирів є зручність у користуванні, доступність

викладу, економія часу (можна швидко ознайомитися з великою кількістю інформації). У газетирі переважають назви великих природних і суспільних геооб'єктів, що мають широку сферу вживання і популярність на глобальному рівні (макротопоніми). Наведено також географічні назви окремих об'єктів (мікротопоніми), унікальних за географічним положенням (як-от, антарктичні науково-дослідницькі станції), функціонуванням (наприклад, поселення Баренцбург на Свальбарді), геополітичним і геостратегічним значенням (до прикладу, острови Спратлі в Південно-Китайському морі). Географічні назви подано в українсько- та англійськомовних варіантах для полегшення пошуку та узгодження написання.

У словнику-довіднику зацентовано українські імена на загальногеографічній карті світу. Наприклад, наведено перелік позамасштабних геооб'єктів, названих іменем Юрія Лисянського – першого українця, який здійснив навколосвітнє плавання 1803–1806 років, капітана Івана Завадовського – помічника Ф. Беллінгсгаузена під час експедиції 1819–1821 років у південні полярні моря, антрополога Миколи Миклухо-Маклая – дослідника Нової Гвінеї, Антона Омельченка – учасника британської антарктичної експедиції 1911–1912 років, Володимира Вернадського – одного зі засновників і першого президента Української Академії Наук, природодослідника, засновника вчення про біосферу та її перетворення в ноосферу. Висвітлено зв'язок з Львівським університетом польсько-американського географа, геофізика, геолога, мандрівника Генрика Арцтовського, іменем якого названі географічні об'єкти в Антарктиці, антарктична дослідницька станція.

Поглиблює розуміння процесів географічних відкриттів і досліджень Нового часу спеціалізований словник понять і термінів. У додатках наведені статистичні матеріали щодо колоніальних імперій у найширших просторових межах; параметри португальсько-, іспансько-, франко-, англійськомовної сфер, сформованих унаслідок колоніальних завоювань; графіки динаміки словосполук *постколоніальна географія, географія корінних народів* в англійськомовних публікаціях з бази Google Books, а також правила Українського правопису (2019). Полегшує користування словником-довідником покажчик відантропонімних географічних назв.

Список використаних і рекомендованих джерел містить 50 позицій наукової, науково-популярної, навчальної літератури українських і зарубіжних авторів [2; 4]. Наведено також друковані та електронні сервіси, які можна використовувати для ідентифікації географічних об'єктів [3; 5]. Поліпшують засвоєння матеріалу антропонімного географічного назовництва періоду активного формування загальногеографічної карти світу електронні платформи Google Maps, Google Earth та ін.

Список використаних джерел

1. Влах М. Вербальна мова суспільної географії: становлення і розвиток : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 488 с.
2. Влах М. Історія географії : навч. посіб. / 2-е вид., доп. і перероб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 338 с.

3. Газетир (показчик) географічних назв світу. Київ : Мінекоресурсів України, 2006. 1986 с.
4. Усі географічні назви (за шкільною програмою) / упоряд. Л. В. Петринка. Харків : Торсінг Плюс, 2007. 288 с.
5. GeoNames. URL: <https://www.geonames.org>

КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Л. С. Галушка

lianochka3008@gmail.com

*кафедра географії, методики її навчання та туризму Полтавського
національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава*

Освіта є ключовим елементом у формуванні індивідуальності та професійного розвитку особистості. Вона відіграє важливу роль у підготовці майбутніх вчителів, які мають великий вплив на покоління молодих людей. Освіта також сприяє розвитку критичного мислення, творчості та інших важливих навичок, які необхідні для успішного професійного розвитку. Вона допомагає людям стати відповідальними громадянами, які зможуть активно брати участь у розбудові суспільства. Враховуючи важливість освіти, необхідно постійно працювати над її вдосконаленням та адаптацією до змінюваних умов сучасного світу. Це може включати в себе впровадження нових технологій, методів навчання та оцінювання, а також підготовку вчителів до роботи в різноманітних навчальних середовищах.

Контроль навчальних досягнень у закладах вищої освіти є важливим аспектом освітнього процесу, оскільки він допомагає визначити рівень знань, умінь та навичок студентів. Це дозволяє викладачам виявляти слабкі місця в навчанні студентів та розробляти стратегії для їх подолання.

Як ми зазначали у своїх попередніх роботах, «пошук шляхів підвищення ефективності застосування інструментів навчання призвів до усвідомлення необхідності вдосконалення якості контролю й оцінювання навчально-пізнавальної діяльності й навчальних досягнень майбутніх педагогів» [5, с. 258].

Л. Плахотнюк зазначає, що систематичний контроль у навчальній діяльності студентів дозволяє забезпечити високий рівень освіти майбутніх спеціалістів, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці. У контексті дистанційного навчання, адекватна оцінка студентських досягнень набуває особливої важливості. Одним з головних завдань сучасної освітньої системи є розробка ефективної дистанційної системи контролю навчальних досягнень студентів. Це дозволить стимулювати пізнавальну активність майбутніх фахівців та підготувати їх до професійної діяльності [4].

Васюк О., Майданюк Н., наголошують на тому що серед недоліків сучасної системи контролю в освіті фахівці виділяють кілька ключових проблем. По-перше, використання методів оцінювання, які не враховують освітні цілі. По-друге, студенти часто залишаються сам на сам зі своїми